

УДК 159.9.316

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15\(33\)-591-598](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15(33)-591-598)

Яремко Роман Ярославович кандидат психологічних наук, викладач кафедри практичної психології та педагогіки, Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, вул. Клепарівська 35, м. Львів, 79007, тел. (032) 233-32-40, <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>

Коваль Ігор Святославович кандидат педагогічних наук, заступник начальника відділу виховної, соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, вул. Клепарівська 35, м. Львів, 79007, тел. (032) 233-32-40, <https://orcid.org/0000-0002-9204-9228>

Стельмах Оксана В'ячеславівна кандидат психологічних наук, заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки, Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, вул. Клепарівська 35, м. Львів, 79007, тел. (032) 233-32-40, <https://orcid.org/0000-0002-4097-6388>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. У статті проведено ґрунтовний теоретичний аналіз ключових концепцій, що описують суть самореалізації майбутніх рятувальників. Здійснено глибинний аналіз наукової літератури що стосуються проблеми самореалізації. Визначено, що самореалізація суб'єкта включає в себе усвідомлення, вибір і реалізацію аспектів особистості, які сприяють його виразу, використанню власних можливостей, формуванню власної системи цінностей, значень, мотивів, уявлень про себе, встановлення цілей і визначення шляхів до їх досягнення, а також трансформацію себе. Описано основні погляди на професійну самореалізацію у психологічних напрямках та розглянуто результати дослідження самореалізації в працях конкретних науковців. Питання професійної самореалізації особистості досліджуються на широкому рівні, що допомагає визначити її професійну спрямованість та бажання розвиватися в обраній галузі. Згідно з змістовними соціально-психологічними дослідженнями, часто розглядається самореалізація особистості через призму досягнень у професійній сфері. Професійна самореалізація розглядається як процес та результат досягнення людиною максимального рівня особистісного розвитку, здатності реалізувати свій

особистісний потенціал у власній професії та досягти в ній успіху. У професійній діяльності досягнення високих результатів та відчуття благополуччя в своїй роботі є важливими аспектами, і саме тому зрозуміло визначення своєї ролі у професії має велике значення для особистості. Важливо зауважити, що рівень розвитку професійної самореалізації впливає на навчальну діяльність майбутніх фахівців з пожежної безпеки, оскільки чим вищий цей рівень, тим кращі показники у навчанні. Запит на високий рівень професійної самореалізації стає особливо актуальним в сучасних умовах, коли надзвичайні події та катастрофи стають більш поширеними, і вимоги до рятувальників зростають. Оскільки професійна діяльність рятувальників пов'язана з екстремальними факторами різного типу, різноманітністю обов'язків, значним фізичним і психологічним навантаженням, це призводить до високих вимог до особистості рятувальника.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, здобувачі вищої освіти, майбутні рятувальники.

Yaremko Roman Yaroslavovich Candidate of psychological sciences, lecturer at the Department of Practical Psychology and Pedagogy, Educational and Scientific Institute of Psychology and Social Protection, Lviv State University of Life Safety, Kleparivska St., 35, Lviv, 79007, tel.: (032) 233-32-40, <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>

Koval Ihor Svyatoslavovych Candidate of Pedagogical Sciences, deputy head of the department of educational, social and humanitarian work and psychological support Lviv State University of Life Safety, Kleparivska St., 35, Lviv, 79007, tel.: (032) 233-32-40, <https://orcid.org/0000-0002-9204-9228>

Stelmakh Oksana Vyacheslavivna Candidate of psychological sciences, deputy head of the Department of Practical Psychology and Pedagogy, Educational and Scientific Institute of Psychology and Social Protection, Lviv State University of Life Safety, Kleparivska St., 35, Lviv, 79007, tel.: (032) 233-32-40, <https://orcid.org/0000-0002-4097-6388>

PSYCHOSOCIAL ASPECTS OF SELF-REALIZATION AMONG FUTURE PROFESSIONALS IN FIRE SAFETY

Abstract. Abstract. The article provides a comprehensive theoretical analysis of key concepts describing the essence of self-realization of future rescuers. A thorough analysis of scientific literature related to the issue of self-realization is conducted. It is determined that self-realization of an individual involves self-awareness, choice, and realization of personal aspects that contribute to self-expression, utilization of one's own capabilities, the formation of a personal system

of values, beliefs, motives, self-perceptions, setting goals, and defining pathways to achieve them, as well as self-transformation. The main perspectives on professional self-realization are described in psychological directions, and the results of research on self-realization in the works of specific scholars are considered. The issue of professional self-realization of individuals is explored at a broad level, which helps determine their professional orientation and desire to develop in their chosen field. According to substantial socio-psychological research, self-realization is often considered through the lens of achievements in the professional sphere. Professional self-realization is regarded as the process and outcome of an individual achieving the highest level of personal development, the ability to realize one's personal potential in their profession, and succeed in it. Achieving high results and a sense of well-being in one's professional work are essential aspects in professional activity, which is why a clear definition of one's role in their profession is significant for individuals. It is important to note that the level of professional self-realization influences the educational activities of future fire safety professionals, as higher levels of self-realization lead to better academic performance. The demand for a high level of professional self-realization becomes particularly relevant in contemporary conditions, where emergencies and disasters are becoming more widespread, and the requirements for rescuers are increasing. Since the professional activities of rescuers are associated with various types of extreme factors, a diversity of responsibilities, significant physical and psychological loads, this leads to high demands on the personality of a rescuer.

Keywords: self-realization, professional self-realization, higher education students, future rescuers.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, коли наша країна переживає війну, глобальні пандемії та проводить реформи в різних галузях для європейської інтеграції, самореалізація стає більш актуальною, особливо для фахівців служби цивільного захисту. Діяльність майбутніх рятувальників має свої власні особливості, обумовлені нестабільністю у нашій країні, та вимагає високого рівня готовності до виконання завдань, стресостійкості, емоційної стійкості, самостійності, гнучкості в діяльності та мотивації. Недостатній рівень сформованості професійно важливих якостей особистості рятувальника перешкоджає здійсненню його службових обов'язків на високому професійному рівні, породжує помилки у практичній діяльності, викликає появу професійної деформації та дезадаптації.

Спричинити порушення професійної ефективності можуть такі чинники [3, с. 21]:

- Особистісні аспекти;
- Соціально-психологічні впливи;
- Особливості професійної діяльності.

Однією з найскладніших психологічних викликів є об'єднання зовнішніх обставин, внутрішніх стимулів та умов, сприяючих саморозвитку майбутнього рятувальника. З одного боку, ідеальні умови праці не завжди є наявними і не завжди сприяють розвитку важливих професійних якостей рятувальника. З іншого боку, розвиток цих якостей може відбуватися в найекстремальніших, напружених та особливих умовах професійної діяльності. Будь-який зовнішній вплив завжди взаємодіє з сукупністю внутрішніх особистісних особливостей, з яких найважливішими є здібності рятувальника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавленість у питаннях самореалізації особистості в сучасній психології виникає через актуальність дослідження внутрішньої активності особистості та максимальне використання її ресурсів для повного розвитку та самореалізації в процесі життя та діяльності. Самореалізація досліджується в роботах таких авторів як Л. Боярин, Ю. Бохонкова, О. Блинова, С. Братченко, В. Гупаловська, О. Вавринів, Н. Завацька, О. Заверуха, В. Маркін, М. Миронова, В. Муляр, М. Ситнікова, Л. Сохань, Т. Титаренко, В. Тихонович, М. Ткалич, Н. Шаталова, М. Миронова. Зарубіжні науковці А. Маслоу вперше сформулював концепцію самореалізації в своїй ієрархії потреб, де самореалізація розглядалася як найвища рівнянь потреб людини, В. Франкл вивчав самореалізацію в контексті логотерапії та був автором поняття «сенс життя», Р. Пейдж розробив теорію самореалізації в контексті освіти та розвитку особистості.

Мета статті – теоретичне дослідження професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Рівень готовності майбутніх рятувальників до професійної самореалізації може підвищитися за умови спрямованості їхньої професійної підготовки в університетських закладах з урахуванням специфічних умов навчання, спрямованих на професійну самореалізацію. Це може бути досягнуто шляхом розвитку мотивації та формування ціннісно-смислового сприйняття, які сприятимуть покращенню поведінки та самореалізації майбутніх рятувальників.

Відповідно до дослідження М. Ярославцевої, професійна самореалізація розглядається як свідомий процес прагнення до самостійного розвитку та вираження власних можливостей протягом професійної підготовки в закладах вищої освіти. Професійна самореалізація - це динамічний процес усвідомленого, активного і мотивованого реалізації своїх можливостей у професійній діяльності.

При аналізі професійної самореалізації як рівня фахового розвитку, О. Артемова відзначає важливість усвідомлення того, що цей процес проходить крізь конкретні стадії, кожна з яких включає у себе нові формування та результати. Вона підкреслює, що на етапі вищої освіти професійна самореалізація представляє собою комплексне явище, що включає професійну спрямованість, ціннісне ставлення до майбутньої професії,

важливі професійні якості, знання, вміння, навички та позитивну «Я-концепцію» [1].

Л. Рибалко характеризує професійну самореалізацію особистості як систему спеціально організованих цілеспрямованих умов. Ці умови включають в себе використання професійного досвіду в практичній діяльності, накопичення фахового досвіду та постійний саморозвиток [4].

Виклад основного матеріалу. Професійна самореалізація формується під час життєдіяльності та визначається як надзвичайно важлива на шляху професійного становлення особистості в цілому. Це через те, що професійна діяльність фахівця є одним з ключових аспектів, який дає особистості можливість оцінити, наскільки вдало вона розвивається у своєму житті.

У дослідженнях, пов'язаних із вибором професії в психолого-педагогічному контексті, часто акцентується на професійній частині життєвого шляху фахівця, залишаючи питання про подальшу перспективу професійного шляху та психологічні аспекти професійного росту та успішності в професійній діяльності поза увагою науковців. Це обумовлює необхідність визначення поняття «професійна самореалізація особистості» і вивчення особистісних факторів, що визначають цей феномен.

При аналізі процесу самореалізації фахівця в професії, важливо враховувати рівень соціального розвитку у певному часі та просторі. Професійна самореалізація особистості включає мотиваційні, інтелектуальні та ціннісно-сенсорні аспекти індивіда. Моделювання професійного досвіду сприяє саморозвитку інтелектуальних і вольових дій. Цей процес найбільш результативний в юнацькому віці, коли особа вибирає свій вид діяльності та роль у професійному світі. Однією з ключових аспектів цього явища є прагнення знайти професійний образ «себе».

Основними компонентами формування професійної самореалізації є вибір навчального закладу та майбутнього місця роботи, вибір виду та напрямку професійної діяльності, становлення та професійний розвиток в обраній сфері, що визначають результативність професійної самореалізації.

Отже, успішна самореалізація в професійній діяльності базується на обдуманому виборі місця навчання та майбутнього місця роботи, постійному професійному розвитку протягом усього кар'єрного шляху та задоволенні від процесу будівництва життя та професійної кар'єри.

Н. Пилипенко аналізує професійну самореалізацію як процес соціалізації та гармонійного розвитку фахівця, що включає в себе накопичення практичного, теоретичного та духовного досвіду під час навчання в університетських закладах та подальший професійний розвиток під час виконання службових обов'язків. Під час цього процесу відбувається розкриття та використання професійного потенціалу особистості [5].

В. Гупалон характеризує рівень професійної самореалізації через відсутність бажання виявляти та втілювати власний потенціал, здатність

реалізовувати лише виділені в яскравому світлі якості, на які не потрібно занадто напружуватися, недостатню особистісну та професійну активність, обмежену самосвідомість та саморефлексію, низький рівень саморегуляції, а також низький ступінь амбіційності. На середньому рівні професійної самореалізації мотивація, потреби, здібності та можливості виявляються у конкретних ситуаціях і залежать від оцінки значущих для особистості людей; в цьому випадку особистість здатна здійснювати свої зусилля для досягнення поставлених цілей, хоча і може виникати певна складність у саморегуляції та коливання у самооцінці і самосвідомості, проте вона здатна до рефлексії. На високому рівні професійної самореалізації спостерігається стійке прагнення виявляти та реалізовувати важливі якості, знання, вміння та можливості, активність, наполегливість у досягненні поставлених мет, здатність до саморефлексії, саморегуляції, адекватна самооцінка, свобода, відповідальність та незалежність у виборі діяльності для виявлення та реалізації потенціалу.

Особистісні зміни, спричинені специфікою діяльності майбутніх фахівців з пожежної безпеки, мають значний вплив на характеристики професійної самореалізації. Перетворення ціннісно-сислової сфери особистості включають в себе динамічно-мотиваційні та змістовно-сміслові зміни, а також зміни у внутрішніх взаємовідносинах між параметрами та компонентами, що визначають рівень особистісної стійкості та професійної надійності майбутніх фахівців. Цінності є ключовою складовою як для особистого, так і для професійного життя індивіда, вони впливають на загальну активність та визначають шляхи діяльності та поведінку індивіда. Формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх фахівців з пожежної безпеки залежить від різних зовнішніх та внутрішніх умов. Основну роль в цьому процесі відіграють специфічні умови навчання в установах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Згідно з дослідженнями В. Погрібної, професійна мотивація визначає активність особистості у виборі майбутньої професійної діяльності. У нашому дослідженні ми розглядаємо мотиваційний аспект в тісному взаємозв'язку із усвідомленням стимулів трудової діяльності, відповідністю внутрішніх та зовнішніх чинників регулюванню поведінки в умовах практичної діяльності. Визначальними складовими професійної мотивації є:

- цільова мотивація;
- контрмотивація;
- ситуативна або супутня мотивація.

Формування професійної мотивації піддається значному впливу через внутрішні та зовнішні чинники. Внутрішні чинники охоплюють особистісні трансформації, тоді як до зовнішніх чинників відносяться вплив членів сім'ї, колективу, засобів масової інформації, профорієнтаційної роботи та психологічного супроводу.

Бажання особистості досягати та розширювати свій потенціал і досягати успіху формується під час отримання вищої освіти. Особистості, які мають

високий рівень мотивації досягнення, відзначаються наступними рисами: настійливість у досягненні поставленої мети, бажання конкурувати здорово, наснаженість не задовольнятися досягнутим, радість від успішного результату, невдоволеність легко досягнутим результатом, захопленість улюбленою справою, готовність допомагати іншим і приймати допомогу.

Висновки. Згідно нашого теоретичного дослідження рівень готовності майбутніх рятувальників до професійної самореалізації може підвищитися за умови спрямованості їхньої професійної підготовки в закладах вищої освіти з урахуванням специфічних умов навчання, спрямованих на професійну самореалізацію. Це може бути досягнуто шляхом розвитку мотивації та формування ціннісно-сміслового сприйняття, які сприятимуть покращенню поведінки та самореалізації майбутніх рятувальників.

Література:

1. Артемова О.І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О.І. Артемова. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/186>.
2. Гупаловська В. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2005. 191 с.
3. Ковальчук З.Я. Вплив особистісних властивостей на формування професійної деформації працівників ризиконебезпечних професій /З.Я. Ковальчук // Психологія особистості. – 2018. – № 1. – С. 35 – 44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2018_1_8.
4. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2008. 42 с.
5. Blikhar, V. ., Z. KOVALCHUK, O. Vavryniv, R. Yaremko, V. Bodnarchuk, and A. Tsiupryk. (2023) "Results of the Implementation of a Comprehensive Socio-Psychological Program to Foster Professional Empathy Among Professionals in the Helping Professions". BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, vol. 14, no. 2, June 2023, pp. 1-13, doi:10.18662/brain/14.2/440
6. Vavryniv, O. S., Yaremko, R. Ya. Empathy as a factor in the development of personal components of future rescuers' professional self-realization. Insight: the psychological dimensions of society, 2022, 8, 56-69. DOI: 10.32999/2663-970X/2022-8-5
7. Yaremko, R., Vavryniv, O., Tsiupryk, A., Perelygina, L., & Koval, I. Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists. Amazonia Investiga. 2022. № 11(53). P. 288-297. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.28>

References:

1. Artemova O.I. Profesiina samorealizatsiia osobystosti v suchasnykh umovakh [Professional self-realization of the individual in modern conditions] [Elektronnyi resurs] / O.I. Artemova. – Rezhym dostupu: <http://social-science.com.ua/article/186>.
2. Hupalovska V. Profesiina samorealizatsiia yak chynnyk stanovlennia osobystosti zhinky [Professional self-realization as a factor in the formation of a woman's personality]: dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.01. Kyiv, 2005. 191 s.
3. Kovalchuk Z.Ya. Vplyv osobystisnykh vlastyvostei na formuvannia profesiinoini deformatsii pratsivnykiv ryzykonebezpechnykh profesii [The influence of personal characteristics on the formation of professional deformation of workers in risky professions] /Z.Ia. Kovalchuk // Psykholohiia osobystosti. – 2018. – № 1. – S. 35 – 44. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2018_1_8.

4. Rybalko L. S. Akmeologichni zasady profesiino-pedahohichnoi samorealizatsii maibutnoho vchytelia [Acmeological principles of professional and pedagogical self-realization of the future teacher] : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv, 2008. 42 s

5. Blikhar, V. ., Z. Kovalchuk, O. Vavryniv, R. Yaremko, V. Bodnarchuk, and A. Tsiupryk. (2023) "Results of the Implementation of a Comprehensive Socio-Psychological Program to Foster Professional Empathy Among Professionals in the Helping Professions". *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, vol. 14, no. 2, June, pp. 1-13, doi:10.18662/brain/14.2/440

6. Vavryniv, O. S., & Yaremko, R. Y. (2022). Empathy as a factor in the development of personal components of future rescuers' professional self-realization. *Insight: the psychological dimensions of society*, 8, 56-69. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-5>

7. Zavatska, N., Hoi, N., Kozmenko, O., Kosheleva, N., Zavatskyi, Y., & Yaremko, R. (2022). Empirical research of student leadership's content parameters. *Amazonia Investiga*. № 11(51). P. 40-49. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.4>